

Теоретико-методичні засади ресурсозбереження підприємств машинобудування

Досліджено сутність і теоретико-методичні засади ресурсозбереження підприємств машинобудування. Визначено проблеми ресурсозбереження підприємств машинобудування. Запропоновано основні завдання ресурсного забезпечення розробки і реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. Дістали подальшого розвитку напрями стратегії ресурсозбереження машинобудівних підприємств.

Ключові слова: ресурсозбереження, напрями, стратегія, конкурентоспроможність, сутність, теоретичні засади, ресурси, потенціал, стратегія, економія, продуктивність, підприємства машинобудування.

Исследованы суть и теоретико-методические принципы ресурсосбережения предприятий машиностроения. Определены проблемы ресурсосбережения предприятий машиностроения. Предложены основные задачи ресурсного обеспечения разработки и реализации стратегии повышения конкурентоспособности предприятия. Получили последующее развитие направления стратегии ресурсосбережения машиностроительных предприятий.

Ключевые слова: ресурсосбережение, направления, стратегия, конкурентоспособность, суть, теоретические принципы, предприятия машиностроения.

Essence is investigational and theoretical-methodical principles of maintenance of resources enterprises of engineer. The problems of maintenance of resources enterprises of engineer are certain. The basic tasks of the resource providing of development and realization of strategy of increase of competitiveness of enterprise are offered. Got further development directions of strategy maintenance of resources of machine-building enterprises.

Keywords: maintenance of resources, directions, strategy, competitiveness, essence, theoretical principles, resources, potential, strategy, direction, economy, productivity.

Постановка проблеми. Ресурсозбереження – це прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів. Основні стратегічні напрями ресурсозбереження можуть бути зведені до таких: комплексне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючої техніки і технології; широке використання на підприємствах машинобудування вторинної сировини; стабілізація, рекультивація відпрацьованих кар'єрів тощо;

ефективне регулювання та підтримання продуктивності праці; активне відновлення; збереження рекреаційних ресурсів при розміщенні нових промислових об'єктів [1].

Ресурсозбереження в широкому розумінні – це витрати всіх видів ресурсів на виробництво одиниці продукції. Воно визначає питому вагу використання сировини і матеріалів у собівартості одиниці продукції.

Вирішення проблеми ресурсозбереження підприємств машинобудування означає:

- 1) збільшення випуску продукції при незмінній або меншій витраті матеріальних ресурсів;
- 2) зниження собівартості виробленої продукції;
- 3) більш повне використання виробничих потужностей і підвищення продуктивності праці;
- 4) зменшення капітальних вкладень у видобувній галузі;
- 5) поліпшення екологічної ситуації навколишнього середовища.

Результатом ресурсозбереження підприємств машинобудування є також вивільнення з народногосподарського обігу первинних матеріальних ресурсів внаслідок їхньої заміни іншими матеріалами або відходами виробництва. Відходи, що виявляють реальні споживчі властивості, мають певну вартість, оскільки в них на відміну від запасів природної сировини вкладені витрати живої і матеріалізованої праці [2].

Визначення терміну «ресурсозбереження», які відображають його економічну сутність [3].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Ресурсозбереження – один із важливих напрямів підвищення ефективності виробництва. Основними напрямами ресурсозбереження є впровадження ресурсозберігаючої техніки і технології, які дозволяють знизити матеріаломісткість продукції. Ресурсозбереження досягають також завдяки комплексному використанню сировини, переробці вторинних ресурсів. Б.А. Райберг, Л.Ш. Лозовський Е.Б., Стародубцева [4, с. 435].

Ресурсозбереження – система заходів, спрямованих на найбільш раціональне і ефективне використання всіх видів ресурсів, їхнє скорочення на одиницю корисного ефекту. Ресурсозбереження є важливою умовою вирішення соціальних і виробничих проблем розвитку суспільства. В.С. Іфтемічук, В.А. Григорьев, М.І. Манилич, Г.Д. Шутак [5, с. 461].

Ресурсозбереження – один із важливих напрямів підвищення ефективності виробництва. Досягається ресурсозбереження за рахунок комплексу науково-технічних, організаційних, економічних заходів, спрямованих на найбільш раціональне, економічне використання всіх видів ресурсів,

енергії, за рахунок їх економічного використання. С.В. Мочерний [6, с. 286].

Ресурсозбереження – це прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів. Основні стратегічні напрями ресурсозбереження можуть бути зведені до таких: комплексне використання сировинних і паливних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючої техніки і технології; широке використання на підприємствах машинобудування вторинної сировини. С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник [7, с. 102–104].

Мета статті – дослідити сутність і теоретико-методичні засади ресурсозбереження підприємств машинобудування. Визначити проблеми ресурсозбереження підприємств машинобудування. Запропонувати основні завдання ресурсного забезпечення розробки і реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «ресурсозбереження» розуміють «цілеспрямовану діяльність із зниження собівартості продукції за рахунок заощадження матеріальних і трудових ресурсів шляхом скорочення витрат і відходів, впровадження заміників сировини, безвідходної технології, поліпшення технічних параметрів виробів, вдосконалення технології тощо» [8].

Під ресурсозбереженням розуміють: «процес послідовної та комплексної реалізації організаційних, економічних і технічних заходів, спрямованих на забезпечення економії та раціонального використання матеріально-сировинних ресурсів у всіх галузях національної економіки» [9].

Детальний аналіз сутності категорії ресурсозбереження викладено в [10], де розглянуті та оцінені тлумачення поняття ресурсозбереження, а також складові ресурсного потенціалу різних видів промислової діяльності.

Слід підкреслити, що поняття «ресурсозбереження» – це передусім максимально можливе збереження стану існуючого середовища (тобто всіх існуючих ресурсів), що давало б можливість людству повністю реалізувати всі необхідні для цього аспекти. Враховуючи, що це можливо тільки за рахунок реалізації цілої низки заходів, для виконання яких потрібні кошти, економічна основа є базовою складовою імперативи подальшого розвитку людства [11].

На думку російського вченого Р.А. Фатхутдінова, «...глобальною умовою забезпечення високої конкурентоспроможності товарів, організацій, країни є реалізація двох загальних чинників:

1) забезпечення якості (утворення, якості зовнішнього середовища, товарів і робіт, сервісу споживачів, управління, життя тощо);

2) ресурсозбереження (підвищення наукового рівня робіт по управлінню ресурсами, оптимізація відтворювальної структури економіки, зниження технологічних витрат і відхо-

дів у всіх ланках від здобичі сировини до кінцевого споживання продуктів, зниження на стадіях стратегічного маркетингу і інноваційного менеджменту частки майбутньої праці в сукупній праці по більшості об'єктів тощо)» [12, с. 488].

[13, с. 489].

Згідно з ДСТУ 3051–95 ресурсозбереження – це діяльність (організаційна, економічна, технічна, наукова, практична, інформаційна), методи, процеси, комплекс організаційно-технічних засобів, що супроводжують всі стадії життєвого циклу обкатів і спрямованих на раціональне використання та економне витрачання ресурсів [14].

Так, Н.Ф. Реймерс розглядає сутність ресурсозбереження через призму поняття ресурсозберігаючої технології, під якою розуміється технологія, в якій технологічний процес забезпечується при мінімальній витраті енергії, раціональних витратах на основні і допоміжні матеріали, зарплату робітникам основного виробництва при заданій якості і необхідній продуктивності праці [15].

С.І. Дорогунцов [16] відзначає, що ресурсозбереження – це прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використання сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів [17].

Під ресурсозбереженням [18] розуміється наукова, виробнича, організаційна, комерційна та інформаційна діяльність, направлена на раціональне, комплексне використання й економне споживання всіх видів ресурсів, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки і технології при одночасному зниженні техногенного впливу на навколишнє середовище. Процес ресурсозбереження за своїм змістом має еколого-економічну природу. По-перше, розширюючи межі задоволення соціально-економічних потреб у рамках існуючої природної бази, він у значній мірі дозволяє подолати проблему обмеженості природних ресурсів. По-друге, усуваючи необхідність в первинних, найбільш екодеструктивних стадіях отримання (відновлення) ресурсу, процес його економії фактично є найбільш ефективним засобом здійснення природоохоронної політики [19].

Як зазначає А. Оксанич, поняття «ресурсозбереження» найчастіше ототожнюють з економією і раціональним використанням сировини і матеріалів. Однак економія матеріально-сировинних ресурсів, будучи складовою частиною ресурсозбереження, означає зменшення їх витрат у процесі виробництва за рахунок ефективного та раціонального використання. В дійсності зміст ресурсозбереження значно ширше. Воно включає в себе зміну кон'юнктури різних видів матеріально-сировинних ресурсів і робить на них безпосередній вплив [20, с. 6].

А. Невелєв підкреслив, що раніше в економічній теорії та господарській практиці частіше вживали такі поняття, як «економія ресурсів», «режим економії», «ефективне використання ресурсів», які тепер акумулюють поняття «ресурсоз-

береження», що має узагальнююче значення. Під ресурсозбереженням А. Невелєв розуміє процес забезпечення зростання обсягів корисних результатів виробництва при відносній стабільності матеріальних витрат [21, с. 19].

У роботі Н. Іванова ресурсозбереження характеризується як метод господарювання, що охоплює комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів та забезпечення зростаючих потреб у них головним чином за рахунок економії [22, с. 130].

У роботі Н. Конищеві ресурсозбереження розглядається як умова, процес, результат і показник поліпшення використання засобів виробництва і трудових ресурсів на всіх етапах виробничо-господарської діяльності об'єднань і підприємств, а також економічного і соціального розвитку регіонів і народного господарства в цілому [23, с. 11].

У цілому представлені визначення не є суперечними, скоріше вони доповнюють один одного. Однак до регіону має відношення найбільше останнє визначення. Проведений аналіз дозволив уточнити сутність ресурсозбереження стосовно до регіону, під яким слід розуміти процес, спрямований на раціональне використання ресурсів господарським комплексом регіону з урахуванням довгострокової перспективи забезпечення зростаючих потреб регіону при дотриманні соціальних стандартів і якості життя населення регіону. При цьому під раціональним використанням ресурсів розуміється досягнення максимальної ефективності використання ресурсів у господарському комплексі регіону з урахуванням інноваційних напрямів і способів їх економії.

Виявлено, що до основних напрямів ресурсозбереження відносяться: впровадження ресурсозберігаючих технологій і нових конструкцій, застосування інформаційних технологій; взаємозамінність ресурсів, нормування ресурсів, економія ресурсів.

Реалізація напрямів ресурсозбереження здійснюється за допомогою певних способів, що показують, за рахунок яких конкретних заходів буде реалізована та чи інша економія ресурсів [24].

Ресурсозбереження – це сукупність заходів щодо економічного та ефективного використання всіх факторів виробництва, загальна властивість яких полягає в потенційній можливості їх участі у виробництві (виробничі ресурси) й у споживанні (споживчі ресурси). Ресурсозбереження означає використання всіх видів ресурсів (матеріальних, трудових, природних, фінансових та інших) для вирішення завдань економічного і соціального розвитку. Оскільки потреби людей і суспільства стрімко ростуть, а ресурси обмежені й рідкісні, то роль ресурсозбереження у вирішенні корінної триєдиної проблеми: що, як, для кого виробляти все зростає. Ресурсозбереження охоплює не тільки фактори виробництва, а й продукцію, оскільки продукція галузі споживається на другий, пов'язаної з нею суспільним поділом праці.

Ресурсозбереження передбачає задоволення потреби народного господарства за їх приросту переважно за рахунок

економії. Досягається це шляхом комплексного використання ресурсів, усунення втрат при видобутку, транспортуванні і зберіганні, скороченні відходів при переробці, більш широкого залучення в господарський оборот вторинних ресурсів і попутних продуктів, шляхом уловлювання цінних продуктів з відведених газів і водних стоків, утилізації покидьків та інших. Ресурсозбереження має забезпечуватися на всіх стадіях виробництва: при видобутку, транспортуванні, зберіганні, навантаженні-розвантаженні, розбиранні, переробки і т.п. [25].

Стратегія ресурсозбереження [13] – це комплекс принципів, чинників, методів, заходів, що забезпечують неухильне зниження витрати сукупних ресурсів на одиницю валового національного продукту (в рамках країни) або на одиницю корисного ефекту конкретного товару за умови забезпечення безпеки країни, екосистеми, регіонів, фірм, людини.

Висновки

Дослідивши існуючі підходи до теоретичної сутності ресурсозбереження, пропонуємо виділити такі основні завдання ресурсного забезпечення розробки і реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства:

1) забезпечення високого наукового рівня робіт і процесів по ресурсозбереженню;

2) ретельне обґрунтування напрямів витрачання ресурсів і ресурсоспоживаючих об'єктів як усередині системи (у організації), так і в зовнішньому середовищі, пов'язаному з організацією інноваційних проектів;

3) застосування науково обґрунтованих методів прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування, нормування потреб в різних видах ресурсів;

4) знаходження джерел і форм ресурсного забезпечення з різних джерел;

5) стиківка в стратегії, інноваційних і інвестиційних проектах цільових завдань, об'єктів, витрат ресурсів, місця, термінів, виконавців, ефективності і інших компонентів;

6) вибір прогресивних логістичних технологій організації матеріальних потоків;

7) вибір сучасних інформаційних технологій нормування, планування, обліку і контролю витрачання ресурсів;

8) аналіз ефективності використання ресурсів;

9) стимулювання підвищення ефективності використання ресурсів;

10) організація навчання персоналу прогресивним технологіям, методам, моделям і інструментам ефективного використання ресурсів.

Для рівня країни (регіону) стратегія ресурсозбереження має розроблятися на тривалу перспективу на основі розглянутих вище принципів. Стратегіями ресурсозбереження, на нашу думку на підприємстві машинобудівної галузі можуть бути:

1) спрощення кінематичної схеми (структури, принципу дії), товару;

2) міжвидова і внутрішньовидова уніфікація складових частин товару;

- 3) вдосконалення технологічності конструкції товару;
- 4) організаційно-технічний розвиток виробництва;
- 5) розширення зарубіжного виробництва якісного товару без зміни його конструкції в країні (країнах), де дешевше (ефективніше) конкретний вид ресурсу;
- 6) реалізація чинників ресурсозбереження.

Список використаних джерел

1. Розміщення продуктивних сил України – Дорогунцов С.І. [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/909/76/1/3/>
2. Регіональна економіка – Манів З.О. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1250022238883/rps/ekonomichna_sotsialna_efektivnist_prirodoohoronnoyi_diyalnosti
3. Радчук І.М. Сутність поняття «ресурсозбереження» та шляхи впровадження на підприємстві [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhdu/2009_3/30922.pdf
4. Райберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
5. Генеза ринкової економіки: Терміни, поняття персоналії. Укладачі: В.С. Іфтемічук, В.А. Григорьев, М.І. Маниліч, Г.Д. Шутак. За наук. ред. Г.І. Башнянина і В.С. Іфтемічука. – К.: «Магнолія плюс», 2004. – С. 461.
6. Економічний словник-довідник: за ред. док. екон. наук. проф. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 102–104.
8. Управління матеріальними ресурсами: Енциклопед. словар / О.В. Антонюк, О.В. Баєва, М.Ф. Головатий та ін.; За ред. Г.В. Цюкіна, О.В. Антонюка, М.Ф. Головатого, М.О. Копнова. – К.: Персонал, 2009. – 376 с.
9. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування: Підручник. – К.: Кондор, 2010. – 465 с.
10. Лось С.О. Щодо сутності категорії «ресурсозбереження» // Вісник Білоцерківського державного аграрного університету. – Вип. 65. – Біла Церква, 2009. – С. 109–113.
11. Письменна О.Б. Ресурсозбереження в контексті сталого розвитку уранодобуваного регіону [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2012_1/APE-01-2012/192-199.pdf
12. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: Учеб. пособие. – М.: Эксмо, 2004. – 544 с.
13. Суперека С. Роль ресурсозбереження в системі конкурентоспроможності виробничих підприємств [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2008_20/1/supereka.pdf
14. Ресурсозбереження. Основні положення: ДСТУ 3051-95 (ГОСТ 30166-95). – [Чинний від 1997.01.01.]. – К.: Держстандарт України, 1996. – 15 с.
15. Большой энциклопедический словарь / [Под ред. А.М. Прохорова]. – [2-е изд., перераб и доп.]. – М.: Большая российская энциклопедия, 1997. – 1454 с.
16. Розміщення продуктивних сил України: навч.-метод. посібник [для самост. вивч. дисц.] / [Дорогунцов С.І., Пітюренко Ю.І., Олійник Я.Б. та ін.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 364 с.
17. Воляк Л.Р. Ресурсозбереження як передумова підвищення конкурентоспроможності підприємства [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2013_2/115.pdf
18. Мельничук Н.В. Оцінка ефективності ресурсозбереження на рівні підприємства [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvpg/ekon/2011_4/Vek5627.pdf
19. Мельник Л.Г. Эколого-экономические основы ресурсосбережения: монография / Л.Г. Мельник, С.А. Скоков, И.Н. Сотник; под ред. к.э.н., доц. И.Н. Сотник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2006. – 229 с.
20. Океания А.Э. Экономические проблемы ресурсосбережения / АН УССР, Львов, отделение Инт-та экономики. – К.: Наук. думка, 1990. – 89 с.
21. Экономика ресурсосбережения / Под ред. А.М. Невелева, Научно-исследовательский экономический институт. – К.: Наукова думка, 1987. – 248 с.
22. Ресурсообеспечение промышленных предприятий / Н.Н. Иванов, А.В. Бреславцев, Л.Т. Хижняк и др. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. – 356 с.
23. Ресурсосбережение: эколого-экономический аспект / Конищева Н.И., Кушнирович Н.А., Рожкова Л.А., Безверхова Р.И. – К.: Наукова думка, 1992. – 212 с.
24. Ахромкин Е.М. Региональные аспекты повышения эффективности ресурсосбережения [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_2_1/01_ahromkin.pdf
25. Новикова И.В. Рациональное использование ресурсов – необходимое условие эффективного развития производства [Електрон. ресурс] / Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdnuzht/2008_24/Articles/Ecology/Novikova_24.pdf